

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГА ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Хаустова Олена Валеріївна,
Запорізька обласна академія післядипломної педагогічної освіти,
м. Запоріжжя, Україна

Модернізація сучасної освіти в Україні в контексті європейських вимог орієнтується на пошуки підходів до розв'язання нових освітньо-виховних завдань, активне впровадження в теорію та практику педагогічних нововведень. В інноваційних освітніх перетвореннях особливо високими є вимоги до рівня теоретичних знань і практичної підготовки вчителя. Готовність педагога до розроблення, апробації та впровадження в навчально-виховний процес педагогічних інновацій постає як необхідний компонент його професійної готовності.

Проблеми інноватики розглядають Л. Даниленко, Л. Карамушка, І. Корнілова, Ю. М'якотін, В. Сергієвський та ін. Проблему впровадження педагогічних інновацій в навчально-виховний процес школи вивчають Л. Березівська, П. Шепет, Р. Чуйко та ін. Творче зростання вчителя в умовах інноваційної діяльності, підвищення його фахового рівня, професійної компетенції відображено у працях І. Аркіна, Л. Вовк, А. Гільбуха, В. Загвязинського, І. Зязюна, М. Кларіна, Л. Коростильової, І. Ладенко, М. Поташніка, А. Пригожина, О. Савченко, І. Семенова, Н. Юсуфбекової та інших дослідників.

Готовність педагога до інноваційної діяльності останніми роками досліджують З. Абасов, В. Уруський, О. Біляковська, Т. Демиденко, І. Дичківська, Н. Клокар, О. Коберник, К. Макагон, Т. Перекрыстова, В. Сластьонін та ін.

Упровадження педагогічних інновацій супроводжують певні проблеми в діяльності педагога, наприклад, невідповідність інноваційних та державних програм виховання і навчання, необхідність узгодження різних педагогічних концепцій, нових методичних розробок. Актуальною залишається проблеми адаптації нововведення до конкретних умов праці педагога, розробки необхідного навчально-методичного забезпечення та механізму реалізації педагогічної інновації в конкретному навчальному закладі. Недостатньою є поінформованість вчителів з проблем організації і проведення інноваційної діяльності. Крім того, процес підготовки педагога в системі безперервної освіти містить суперечності між репродуктивним характером навчання педагогів і необхідністю продуктивної педагогічної діяльності, між труднощами засвоєння вчителем способів інноваційної діяльності та необхідністю професійно-педагогічної взаємодії з метою вирішення завдань, пов'язаних із упровадженням нових технологій навчання й виховання тощо.

Загальний інтерес до проблематики підготовки педагога до інноваційної діяльності залишається підвищеним, однак, зарано говорити про визначення найбільш ефективного способу організації процесу такої підготовки. Недостатньо дослідженими залишаються такі аспекти проблеми, як сутність, структура та компоненти готовності педагога до інноваційної діяльності, процес підготовки педагогів до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти. Тому метою даної статті визначено висвітлення особливостей готовності педагога до інноваційної діяльності та її формування.

Існує кілька точок зору на сутність інноваційної діяльності. По-перше, її визначають як створення нового (оригінальних прийомів, цілісних педагогічних концепцій), що змінює звичний погляд на явище, перебудовує суспільно-педагогічні відносини. По-друге, її характеризують як найвищий ступінь педагогічної творчості, педагогічне винахідництво нового в педагогічній практиці, що спрямоване на формування творчої особистості, враховує соціально-економічні та політичні зміни в суспільстві й проявляється в цілепокладанні, визначенні мети, завдань, а також змісту і технологій

інноваційного навчання. Третя точка зору висвітлює означений термін як діяльність з розробки, пошуку, освоєння й використання новведень, їх здійснення [7].

Якщо говорять про інноваційну діяльність в системі освіти, то її сутнісною характеристикою є вдосконалення чи оновлення освітньої практики шляхом створення, розповсюдження та освоєння нових ефективних способів і засобів досягнення встановлених цілей освіти.

У «Положенні про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» визначено сутність терміну «інноваційна освітня діяльність», в який вкладено наступний зміст: «розробка, розповсюдження та застосування освітніх інновацій». При цьому освітніми інноваціями вважаються «вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності».

Т. Перекрестова розуміє інноваційну діяльність як цілеспрямовану педагогічну діяльність, засновану на усвідомленні (рефлексії) свого власного практичного педагогічного досвіду з допомогою порівняння, вивчення, зміни й розвитку навчально-виховного процесу з метою досягнення найбільш високих результатів, отримання нового знання, якісно іншої педагогічної практики. Готовність до такої діяльності є компонентом професійної готовності педагога [4].

Професійна готовність в сучасних наукових дослідженнях розуміється як закономірний результат спеціальної підготовки, самовизначення, освіти й самоосвіти, виховання й самовиховання. Її визначають як психічний, активно-дієвий стан особистості, складну якість, систему інтегрованих властивостей, що регулює професійну діяльність, забезпечує її ефективність [1, с. 53]. Однією з важливих якостей педагога, умов успішності його як професіонала є готовність до інноваційної діяльності.

О. Бартків вважає, що «готовність до інноваційної педагогічної діяльності – особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії» [1, с.53]. Вона є основою активної суспільної і професійно-педагогічної позиції суб'єкта, яка спонукає до інноваційної діяльності та сприяє її продуктивності.

Ми виходимо з теоретичної позиції К. Макагон, яка під готовністю до інноваційної діяльності розуміє інтегральну якість особистості, яка характеризується наявністю та певним рівнем сформованості мотиваційно-орієнтаційного, змістовно-операційного і оцінно-рефлексивного компонентів у їх єдності, що проявляється в прагненні до інноваційної діяльності та в підготовленості до її здійснення на професійному рівні [3].

Як зазначає В. Уруський, існує операційна готовність педагога до інноваційної діяльності, яка проявляється через уміння визначати найбільш ефективні прийоми й способи впровадження інновацій, майстерне володіння впроваджуваними технологіями, методиками тощо [7].

В. Сластьонін визначає критерії готовності педагога до інноваційної діяльності:

- усвідомлення необхідності в інноваційній діяльності, готовності до творчої діяльності з нововведень у школі;
- упевненість в тому, що нововведення призведе до позитивних результатів;
- узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю;
- готовність до подолання творчих невдач;
- рівень технологічної готовності до виконання інноваційної діяльності, позитивна оцінка власного попереднього досвіду в світлі інноваційної діяльності;
- здатність до професійної рефлексії [4].

І. Дичківська наголошує, що структуру готовності до інноваційної педагогічної діяльності розглядають як сукупність мотиваційного, когнітивного, креативного, рефлексивного компонентів, які взаємообумовлені та пов'язані між собою [2].

Мотиваційний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності, на думку І. Дичківської, виражає усвідомлене ставлення педагога до інноваційних технологій та їх ролі у розв'язанні актуальних проблем педагогічної освіти. Показниками мотиваційного компонента готовності до інноваційної педагогічної діяльності є пізнавальний інтерес до інноваційних педагогічних технологій та особистісно-значущий смисл їх застосування [2].

Когнітивний компонент об'єднує сукупність знань педагога про суть і специфіку інноваційних педагогічних технологій, їх види та ознаки, а також комплекс умінь і навичок із застосування інноваційних педагогічних технологій у структурі власної професійної діяльності, пов'язаний із готовністю до дослідницької діяльності. Його характеризують обсяг знань (ширина, глибина, системність), стиль мислення, сформованість умінь і навичок педагога.

Креативний компонент реалізується в оригінальному розв'язанні педагогічних завдань, в імпровізації, експромті; виявляється через відкритість щодо педагогічних інновацій; гнучкість, критичність мислення; творчу уяву. Його важливість породжена творчим характером інноваційної діяльності.

Рефлексивний компонент характеризує пізнання й аналіз педагогом явищ власної свідомості та діяльності. Реалізується цей компонент через такі рефлексивні процеси, як саморозуміння й розуміння іншого, самооцінювання й оцінювання іншого, самоінтерпретація й інтерпретація іншого.

Існують інші уявлення про структуру готовності педагога до інноваційної діяльності, наприклад, модель К. Макагон, яка містить мотиваційно-орієнтаційний, змістовно-операційний і оцінно-рефлексивний компоненти [3].

Мотиваційно-орієнтаційний компонент виступає основою для структурування основних властивостей і якостей особистості педагога як професіонала; виконує регулятивну й орієнтовну функцію в процесі підготовки педагога до інноваційної діяльності.

Функціями мотиваційно-орієнтаційного компонента готовності до інноваційної діяльності є:

- 1) пробудження у вчителів особистісно значимого ставлення до об'єкта і предмета його діяльності;
- 2) вироблення навичок аналізу та прагнення до активного вирішення нестандартних педагогічних ситуацій, інтересу до планування та освоєння інновацій;
- 3) формування настрою і постійної орієнтації на інноваційну діяльність.

Функції змістовно-операційного компонента:

- 1) формування готовності педагога до продуктивної педагогічної творчості (креативності), що містить у собі:
 - вміння творчо переосмислювати нововведення, відповідно до умов конкретного закладу освіти;
 - адаптувати впроваджувані концепції і методики;
 - прагнення до оволодіння новими інформаційними й професійними методами й засобами;
- 2) отримання та збагачення інформації про сутність і структуру пошукової діяльності;
- 3) реалізація умінь оперувати даною інформацією в різних сферах інноваційної діяльності.

Оцінно-рефлексивний компонент готовності до інноваційної діяльності відображає навички й вміння аналізу інноваційного процесу, його коректування, прогнозування розвитку; вміння передбачити можливі потреби й проблеми інноваційної діяльності. Це – усвідомлення вчителем творчої спрямованості даного виду діяльності й мобілізації всіх ресурсів на досягнення поставлених цілей щодо освоєння інновацій.

Функцією оцінно-рефлексивного компонента є вироблення навичок самоконтролю та самооцінки, уміння об'єктивно співвіднести рівень розвитку особистісних якостей, що забезпечують готовність до інноваційної діяльності з соціально-педагогічними нормами [3].

Означеним функціям відповідають основні завдання підготовки вчителів до інноваційної діяльності в системі післядипломної педагогічної освіти, які на думку В. Уриського, полягають в тому, щоб:

- допомогти кожному вчителю в розвитку його ціннісних орієнтацій і гуманістичної спрямованості, які визначають загальний підхід до реалізації актуальних проблем сучасної школи;
- надати вчителю можливість усвідомити методологію вирішення професійно-педагогічних проблем, яка ґрунтується на гуманістичній парадигмі;
- розкрити перед учителем способи побудови конкретних концепцій роботи школи і самого вчителя, враховуючи своєрідність умов їх діяльності;
- віднайти разом із учителем способи реалізації концептуальних схем у досвіді діяльності, особливо в організації дослідно-експериментальної роботи;
- орієнтувати вчителя на осмислення ним результатів педагогічних нововведень, сприяти виробленню критеріїв їх оцінки і самооцінки [7].

Формування готовності педагогів до інноваційної діяльності передбачає наявність відповідних моделей. Однією із існуючих у сучасній науці й практиці моделей є модель підготовки педагогів до використання інноваційних технологій В. Сластьоніна, Л. Подимової, О. Козлової, яка включає такі взаємозумовлені компоненти:

- а) поінформованість про інноваційну педагогічну технологію шляхом:
 - оволодіння змістом та методикою інноваційних педагогічних технологій;
 - оволодіння технологією розробки та застосування педагогічних інновацій;
 - визначення особистісної позиції щодо необхідності використання інноваційних педагогічних технологій на практиці;
- б) технологізованість у формуванні компетентності педагогів щодо розробки та використання інноваційних педагогічних технологій;
- в) результативність підготовки вихователів до використання інноваційних педагогічних технологій та її оцінку.

Структурна модель підготовки педагога до інноваційної діяльності, розроблена К. Макагон, має три етапи: діагностично-коригуючий; навчальний; аналітико-результативний.

Розробленими є показники ефективності формування готовності педагога до інноваційної діяльності, наприклад, В. Уриський пропонує такі:

- 1) спрямованість педагогічних працівників на інноваційний підхід до навчання і виховання;
- 2) орієнтація методичних структур на забезпечення індивідуальної траєкторії підготовки педагога-новатора;
- 3) вироблення на цій основі нетрадиційних форм і методів методичної роботи;
- 4) зростання педагогічної майстерності вчителів, вихователів і керівників закладів освіти [7, с.16].

О. Бартків підкреслює, що «готовність до інноваційної діяльності обумовлюється організацією оптимального інноваційного середовища та спрямованістю педагогічної діяльності на інноваційність. При підготовці майбутніх педагогів до інноваційної діяльності, на її думку, взаємодія викладача зі студентами має відповідати таким принципам:

- неперервність і цілісність розвитку особистості, гармонізація педагогічної діяльності, інтеграція всіх її аспектів;
- особистісна зорієнтованість;
- професійно-практична спрямованість;

- альтернативність, свобода вибору;
- усвідомленість професійно-особистісного розвитку під час педагогічної взаємодії;

- творче самовираження, співпраця та співтворчість» [1, с.54].

У результаті формувальної роботи, як вказує О. Бартків, підготовлений до інноваційної професійної діяльності педагог має набути такі професійні й особистісні якості:

- усвідомлення смислу і цілей освітньої діяльності у контексті актуальних педагогічних проблем сучасної школи;

- осмислена, зріла педагогічна позиція;

- уміння по-новому формулювати освітні цілі з предмету, певної методики, досягти й оптимально переосмислювати їх під час навчання;

- здатність вибудовувати цілісну освітню програму, яка врахувала б індивідуальний підхід до дітей, освітні стандарти, нові педагогічні орієнтири;

- співвіднесення сучасної йому реальності з вимогами особистісно-орієнтованої освіти, коригування освітнього процесу за критеріями інноваційної діяльності;

- здатність бачити індивідуальні здібності дітей і навчати відповідно до їх особливостей;

- уміння продуктивно, нестандартно організовувати навчання й виховання, тобто забезпечити творення дітьми своїх результатів і, використовуючи інноваційні технології, стимулювати їх розвиток;

- володіння технологіями, формами й методами інноваційного навчання, яке передбачає вміння на основі особистого досвіду і мотивів вихованців бути співтворцем мети їх діяльності, зацікавленим і компетентним консультантом і помічником у співвіднесенні мети з результатом, використанні доступних для дітей форм рефлексії та самооцінки;

- здатність бачити, адекватно оцінювати, стимулювати відкриття та форми культурного самовираження вихованців;

- уміння аналізувати зміни в освітній діяльності, розвитку особистісних якостей вихованців;

- здатність до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів [1, с. 55-56].

Визначальним чинником досягнення таких результатів є творча обстановка у процесі навчання, утвердження якої, на думку О. Бартків, можливе за таких умов:

- відсутність внутрішніх перепон творчим виявам, допомога у набутті впевненості у стосунках;

- організація активної роботи підсвідомості;

- утримування від оцінювання, яке сприяє розширенню потоку ідей, зосередженню над осмисленням проблеми;

- використання метафор і аналогій, відшукування нових асоціацій та зв'язків за рахунок незвичайних зіставлень, порівнянь, стимулювання спонтанного створення образів, цілеспрямованого їх осмислення;

- розвиток уяви, фантазії з відповідним контролюванням їх. Після створення обстановки внутрішньої свободи, періоду «дозрівання ідей» усі пропозиції обговорюються і критично переглядаються;

- розвиток сприйнятливості, підвищення чутливості, широти й насиченості сприйняття світу, що є основою розвитку професійної чутливості (чутливості);

- допомога тим, хто навчається у знаходженні сенсу творчої діяльності [1, с.57].

Розглянувши сутність, компоненти готовності до інноваційної діяльності, чинники та умови її формування, можна зробити висновки.

1. Формування готовності педагогів до інноваційної діяльності є актуальною проблемою сучасної науки й практики, вирішення якої покладено на систему післядипломної освіти зокрема.

2. Інноваційна діяльність в системі освіти передбачає вдосконалення чи оновлення освітньої практики шляхом створення, розповсюдження та освоєння нових ефективних способів і засобів досягнення встановлених цілей освіти.

3. Готовність до інноваційної діяльності є інтегральною якістю особистості, характеризується наявністю та певним рівнем сформованості мотиваційно-орієнтаційного, змістовно-операційного і оцінно-рефлексивного компонентів у їх єдності, що проявляється в прагненні до інноваційної діяльності, в підготовленості до її здійснення на професійному рівні.

4. Формування готовності педагогів до інноваційної діяльності є процесом, який дозволяє допомогти вчителю в розвитку його ціннісних орієнтацій і гуманістичної спрямованості, усвідомленні методології вирішення професійно-педагогічних проблем, конкретних концепцій, способів реалізації концептуальних схем у досвіді діяльності; осмисленні ним результатів педагогічних нововведень, виробленні критеріїв їх оцінки і самооцінки.

Література

1. *Бартків О.* Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності / Бартків О. // Проблеми підготовки сучасного вчителя № 1, 2010. – С. 52-58.

2. *Дичківська І.М.* Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник / Дичківська І.М. – К.: Академвидав, 2004. – С. 247–295.

3. *Перекрыстова Т.С.* Формирование у учителя готовности к инновационной педагогической деятельности / Перекрыстова Т.С. // Интернет журнал СахГУ «Наука, образование, общество» [Режим доступа] : <http://journal.sakhgu.ru/work.php?id=38>

4. *Підласий І.П.* Педагогічні інновації / Підласий І.П., Підласий А.І. // Рідна школа. – 1998. – № 12.

5. *Сластенин В.А.* Педагогика. Инновационная деятельность / Сластенин В.А., Подымова Л.С. – М.: Магистр, 1997. – 223 с.

6. *Уруський В.І.* Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності: Методичний посібник / Уруський В.І. – Тернопіль: ТОКІППО, 2005. – 96 с.

7. *Макогон К.* Діагностика готовності педагогів до пошукової діяльності (пед.інновації) / Макогон К. // Рідна школа. – 2002. - №1. – С.27-29.